

REMEMBER (VII)

Pe Sebastian, meseria de scriitor, asaltat de proiecte, preocupat să le realizeze, nu-l izolează de fluxul vieții cotidiene. Practică avocatura și este toată ziua printre oameni, confruntat cu problemele lor. În calitate de ziarist, ia act de întâmplările lumii largi, triază informația și pe măsură ce ia pulsul actualității devine mai sigur în spațiul lui de mișcare, înțelege mai bine meandrele experienței umane traversate. Dincolo de noutățile înregistrate, dincolo de evidența brută a faptelor, ivite sub reflectorul atenției imediate, ca să cedeze altora locul peste o zi sau peste o săptămână, poate mai puțin vulnerabile, după căutări, se profilează sâmburele unui adevăr lăuntric tenace, inconfundabil. Dar sesizarea lui depinde de sensibilitatea antenelor celui ce observă și comunică mai departe concluziile. Un impuls uman suplu, generos, împrumută intervențiilor sale un timbru afectiv, de natură să-l antreneze pe cititor, să-l facă părtaș, gata să recunoască sporul de cunoaștere obținut și să accepte a participa la jocul drag scriitorului, rezultat al interferențelor variabile dintre luciditate și contemplație, dintre realitate și fantezie, dintre spirit analitic și reverie. Nu-i vorba de efortul de a împăca antinomii, ci de acea virtute binară a armoniei bine temperate, obținute printr-o abilitate, pe care Sebastian și-o putea revendica, la urma urmelor, pe seama nașterii sale în a șaptea casuță zodiacală, sub semnul Balanței. Octombrie pune stăpânire pe fire, când vede lumina soarelui. Se sfârșea vara cu rodnica ei febrilitate, toamna confirma în drepturi stările melancolice, regimul de activitate exterioară ceda pasul explorărilor spirituale, meditației solitare, pe măsură ce zilele se scurtează și nopțile devin mai încăpătoare pentru vise. În tot ce va întreprinde, Sebastian certifică asemenea înclinări virtuale. Mental și comportamental, privilegiază echilibrul și dezavuează oscilațiile între extreme. Traseul lui poate părea paradoxal, uneori, presărât de paralizii ale voinței (mărturisite franc în *Jurnal*), destrămat sufletește de avalanșa conjuncturilor teribile de ostile, însă își regăsește la timp busola lăuntrică. Păstrată intactă, conștiința coerenței râvnite amână de mai multe ori sorocul catastrofei, care a tot dat târcoale scriitorului, învins prea devreme de soartă.

Fără temperament de combatant, a fost un om de atitudine. A pus preț pe convingerile asumate, le-a respectat la alții, după cum pretindea să-i fie și lui respectate, cu condiția susținerii lor argumentate. Era interesat de dialogul cu semenii, deși rămânea sceptic în privința condiției umane. Exasperant de multă versatilitate a întâlnit chiar la cei din preajmă, ca să nu fie prudent, bănuitor. Dezamăgirile cele mai dureroase i-au venit de la prieteni. Și, totuși, a păstrat intactă disponibilitatea de a contacta oameni, de a comunica, de a înțelege mobilurile câte unui gest, particularitățile psihologice. Când era tânăr, n-a știut cum să se zmulgă mai repede mediului tern al provinciei, înăbușit în prejudecăți, meschin dependent de rutină parazită. Învăța mai târziu să scruteze, cu ochi favorabili, diversitatea și autenticitatea reacțiilor omenești din zone periferice, favorabile fabulației scriitorului. La Paris fiind, în 1930, ridică veritabile osanale „târgului” lăsat în urmă, producător de mărunte „evenimente”, deloc neglijabile. „Cunosc eroii acestor mici întâmplări – se justifică Sebastian – știu între ce limite străme se poate plimba obscura lor viață și îmi imaginez ușor restul. Un rest sărac și trist, de altminteri. Dar pe marginea acestor vieți de duzină mi se pare că se pot ceti lucruri mai durabile decât amintirea lor trecătoare”. Chestiunea în discuție privește „educația romancierului” pentru a-și rafina percepția și satisface curiozitatea: „E bine înțeles că nu curiozitatea omului de pe stradă, ci dorința de a surprinde mersul lucrurilor în adânc, de a descoperi legăturile dintre oameni, de a urmări începuturile unui sentiment [...]”. Să treci pe lângă oameni și să le furi, fără să observe, o expresie, un fel de a se îmbrăca, un sentiment, să-i obligi să-ți vorbească despre ei și să-i asculte...”. El se hazardează să furnizeze chiar o definiție a provinciei: „laborator de umanitate”. Firește, e la mijloc „educația” prozatorului începător, cum era însuși Sebastian la acea oră, când descoperea voluptățile inspirației cu fiece nou capitol din *Femei* și abia îndrăznește să lege între ele paginile întâiului său roman, *Orașul cu salcâmi*. Să subliniem că inițierea cere susținută perseverență pentru a găsi în procesul de creație miezul cel autentic, rezumat de autorul brăilean oarecum apodictic: „calitatea umană a unei opere trece înaintea calităților ei de inteligentă, de construcție, de stil”. Citatul face parte dintr-un șir de reflecții marcate de parcurgerea pentru prima dată a unui roman al Virginiei Woolf.

Sosit la Paris cu „lecția lui Proust” asimilată până la obsesie, cu Stendhal, cu Balzac între farurile călăuzitoare, îndatorat reperelor de mediu întipărite în memorie din epica lui Duhamel, atent la „îndrăznelile” parafate de Gide, oricât spiritul insurecției lui morale nu-l pasionează, Mihail Sebastian descoperă, prin Samuel Butler, prin Emily Bronte (*La răscruce de vânturi*), ulterior prin Charles Morgan (*Sparkenbrock*), Hardy și Jane Austen (din

care avea să și traducă) uluitoarea densitate umană a romanului insular. Are revelația unei concurențe redutabile: „E o superioritate de structură a prozei englezești. Ea pleacă de la observație și experiență personală, ea se îndreaptă spre om și viață, cu o curiozitate decisă și lucidă, e în căutare de adevăr și substanțial. Viața acestor insulari răspunde mai mult înlăuntru și se petrece în adâncime”. Se prea poate ca în acele împrejurări să fi luat hotărârea, pusă în aplicare peste ani, de a învăța engleza, măcar pentru a-i citi, în original, pe acești miraculoși sfredelitori ai sufletului, cu luciditate acerbă și, totuși, tandră, sensibili la poezia tănuțită a lucrurilor, a gesturilor, guvernate de calmul suveran al fenomenelor din natură.

Ar trebui analizat cândva dacă nu din joncțiunea acestor două fluxuri epice, petrecută în optica scriitorului român (ciudat cum nu dă semne niciodată a fi fost atras de modelul ilustrat prin Thomas Mann), judecata lui critică a căpătat o flexibilitate în plus, s-a plecat atentă asupra unor experiențe care nu participau neapărat la marile performanțe artistice. Cu ce bucurie vindecătoare de exagerate scrupule îl descoperă pe Henri Duvernois! Un obscur, s-ar fi zis, cu toate că Benjamin Crémieux îi acorda spațiu suficient în al său *XX-e siècle*, dar asta se petrecea înainte cu peste un deceniu. Thibaudet, parcimonios, se oprește la el sub o etichetă colectivă, „cronicari” ai vieții parisiene. Venea Sebastian să-l reabiliteze, la mijlocul anilor '30: „Nu răspunde desigur nici unei mari întrebări. Nimeni nu va găsi în cărțile lui motive de neliniște, pretexte de examen intim. Dar rămâne de văzut dacă nu-i cerem prea mult romanului când îi cerem asta. Poate că nefericirea acestui gen literar este tocmai de a fi fost invadat de intelectuali și că în locul simplelor curente de umanitate, care îl străbăteau altădată, astăzi nu-l străbat decât idei, probleme și discuții, adică material din ce în ce mai schematic și mai steril”. Romanele francezului prea puțin băgat în seamă aduc suflu stenic, al unei „plimbări printre oameni”, spune Sebastian, consecvent pornirilor proprii de a căuta în jur: „Îi vezi, le vorbești, le surprinzi un gest, te oprești asupra unui cuvânt – și nu duci, din această grabită trecere, decât amintirea unui val de viață, în care se pierd nedistincte figurile eroilor, așa cum se pierd în mulțime fetele anonime întâlnite pe stradă și apoi uitate”. La sfârșitul considerațiilor, mai e strecurat un argument în favoarea lui Duvernois, care se confundă cu trasee scumpe lui Sebastian în postura peregrinului parisiens: „el n-a așteptat o modă literară pentru a pătrunde în foburguri, în mica burghezie, în această omenire îmbulzită de cartier, pe care nimeni până la el – dintre contemporani – nu s-a dus s-o caute seara în stațiile metropolitaneului” („Rampa”, 18 septembrie 1935). Se duse, în schimb, românul, care păstra sedimentate în memorie nesfârșite scene de un tumult afectiv inegalabil: „Sunt stații vorbărețe, gălăgioase, populare: Convention, de exemplu. Sunt stații mondene, frivole: Chaussée d'Antin. Sunt, în sfârșit, stații grave: Wagram. Atât de imposibile cât par, atât de uniforme cât sunt, gările de metro au personalitatea lor, umanitatea lor, au moravurile lor. Strada își trimite până aici atmosfera ei morală, deosebită de la cartier la cartier, glumeată și tolerantă în arondismentele muncitorești, rece și puțin severă în arondismentele burgheze și aristocrate. Poate mă înșel, dar mi se pare că o fată, pe care ai întâlnit-o la Marbeuf, iubește altfel decât una întâlnită la Vaugirard. Altă lume, alte deprinderi” (retrospectiva nostalgică e plină de savoare și merită parcursă integral, în ediția Corneliu Ștefănescu – *Eseuri, cronici, memorial*, 1972).

Cu atât mai mult, cu cât amintirile acestea participă, într-un fel, la coagularea diagnosticelor puse, acasă, când are de triat producția literară la zi. Poate formula rezerve, în plan estetic, despre recentul roman al lui Tudor Mușatescu, *Mica Publicitate*, însă autorul obține adeziunea criticului datorită abundenței de oameni foind de la o pagină la alta: „Trăiesc. Există. Prezența lor este incontestabilă, de la cel mai indiferent personaj secundar, până la primii eroi din însăși inima romanului. Întâlnești în cartea aceasta oameni, cum i-ai întâlni pe stradă: îi vezi? Unii trec repede pe lângă tine și se pierd după primul colț, în uitare, în necunoscut. Nu reții decât un zâmbet, o culoare de haină, sunetul unei voci, dar toate acestea la un loc fac rumoarea surdă a vieții, senzație greu de exprimat, dar precisă până la certitudine fizică, senzația de a te afla într-un val de oameni care respiră”. Este o lume de cartier, aparent facilă prin pitoresc, aproape patriarhală, dar nu condamnată la nimicnicie, cu autenticitatea sa omenească indubitabilă. Confirmări ale unei umanități dezvăluite, în prelabul, de George Mihail Zamfirescu. Interesat de caracteristicile ei, așa cum se oglindesc în literatură, Sebastian a propus chiar o teorie a celor „două mahalale”, cea dintâi, firește, eternizată de pana lui Caragiale. Se conjugau exemplele livești cu pilde culese, nemijlocit, din perimetrul jurnalistic. Un fapt divers, ca destule altele, scoate din anonimul o pereche de juni îndrăgostiți, care



Mihail Sebastian, văzut de Sell („Universul literar”, 25 decembrie 1928)

decid să pună capăt idilei, prin sinucidere într-o cameră de hotel sordid. El, șofer de autobuz, ea, studentă, exact ce trebuia unui reporter în goană după știri senzaționale și incapabil să depășească pragul melodramei. Sebastian ascultă la radio relatarea moralizatoare despre fata „cultivată” amoretată de un „analfabet”. Stupefiat de sensul grosolan atribuit împrejurării, invită la o judecată cumpătată: „E o dramă care ar fi făcut frumos într-o garsonieră. E o moarte pentru suflete delicate și pentru persoane subțiri. La periferie, ea ni se pare abjectă. Ne rezervăm nouă, numai nouă, dreptul de a fi subtili, de a fi sensibili. Psihologia este un domeniu rezervat oamenilor care-și schimbă cel puțin gulerul, dacă nu cămașa, în fiecare zi. Ceilalți n-au destulă delicatețe pentru problemele noastre interioare. Cine să-i bănuiască lui Costică Raicu insolenta de a avea o pasiune? [...] Costică nu citea Paul Gèraldy. Costică nu era student în drept. Costică nu avea idei. Costică era Costică. Era Costică și avea totuși curajul să moară la 26 de ani, pentru ceva care și în inima lui de analfabet tot iubire se va fi chemat. Dincolo de motorul autobuzului, pe care îl conducea pe linia 16, el nu pricepea multe lucruri, dar asta nu-l împiedică să descopere singur, fără lecturi poetice, o năluca mai mare decât „viața interioară” a pasagerilor săi grăbiți și culți. Tânăra lui iubită va fi descoperit în el un amant de legendă – și, dacă nu mă înșel, în legende, amantii nu au totdeauna bacalaureatul”. Scriitorul nu vede nici un motiv pentru a o dăscăli pe nefericita victimă din dragoste: „Destinul ei e vechi și – vă cer iertare! – sacru. La fel a murit Virginia, la fel a murit Julieta. Și dacă amantul ei nu era nici Paul, nici Romeo, ci numai un vulgar Costică, el tot din vis cobora” („Rampa”, 21 septembrie 1935).

Omenește, Mihail Sebastian refuza să considere rafinamentul sufletesc un drept exclusiv, într-o lume și așa pângărită de prea multele privilegii abuzive. (G.Ș.)

CENTENNIAL MIHAIL SEBASTIAN (VII)

The publishing more than 50 years from the Mihail Sebastian's death of the „Journal” he wrote intermittently between 1935–1944 provoked a lot of still interested people, almost in a competition with the writer's and playwright's work, a work imposed to the public while he was still living. The high sensitivity, the deep humanity felt in everything he wrote, was outlined even more in the personal notes of the writer, who struggled not only with his creative work. Being preoccupied to understand the meaning of the events, the social and political machinery more and more troubling for human fate, threatened by the antidemocratic fury of the dictatorship, he made out of every single daily note a seismograph of the danger accumulation towards the stigmatized after the abusive and discrimination legislation, fed by a barbaric anti-Semitism. The revealing character as a human document of the Journal is enriched if we consider the multiple connections with other reflections and considerations from the texts he published in the publications he was still able to collaborate with till the interdiction of the democratic press and his own banning, stigmatized by his Jewish roots. There are also additional testimonies which can be detected in the writer's correspondence since then recovered. All humanity, deeply wounded by the official lies, by the legally recognized injustice, finds in Sebastian's human understanding for the oppressed, a moral and emotional support, a source of hope that was never abandoned by the writer, not even in the toughest conditions, in spite of the despair and distress that often were overwhelming and exhausting.